

успори и ублажи, или да се убрза и појача. Ограничавање рађања настаје када се стекну сви ови узроци. Ни најјачи не делује кад је сâм. Убоги македонски чифлигар био је без земље, без куће, често и без стоке. Ако је био још у верски мешовитом селу, чинио му је насиље свако које год хтео. Јасно је видео да му бољитка нема, него да је све горе и горе, па ипак није ограничавао рађање деце. Није зато што се онда то уопште није радило, а није се радило што се нису били стекли сви или скоро сви узроци. У томе самоме, што морају да се стекну сви узроци, објашњење је што, поврх свега, треба да дође и време томе. Не може раније него што дође време, него што дозри. Не могу сви морални узроци и сви материјални да се стекну у свако време. Не може, на пример, да ослаби верско осећање, да ослаби страх од греха, сем у сасвим позно време, у време најразвијенијег живота. Не може у време крајње беде и заосталости у турском ропству чифлигарева жена стећи тежњу да остане свежа и лепа, па да, због тога, пожели да ограничи рађање деце. Разуме се да не морају у свакој појединачној породици да се стекну сви узроци. Када су се у неком крају већ стекли сви узроци и ограничавање рађања постало опште, онда ограничавају рађање деце и они појединци који то нипочему не морају да чине. Ограничавају иако нема неког од узрока због којих се то чини. Највише због тога што је таквих појединаца мало. Када ограничавање рађања постане опште, онда то чини један уз другог сваки, или скоро сваки. Како један тако и други. Чини и село неко, коме, мимо остала околна села, није невоље. У Вишњици (код Београда), на пример, ограничавање рађања деце је било опште иако је пред Други светски рат скоро половина домаћинстава држала слуге а и друга половина живела добро. — Због тога што је узрока више и што делује сваки, могуће је да се утицањем на један или више од тих узрока ограничавање рађања деце неколико ублажи.

Сретен В. Вукосављевић

О ПРОБЛЕМИМА КОДИФИКАЦИЈЕ С НАРОЧИТИМ ОСВРТОМ НА ПРИВРЕДНЕ ПРОПИСЕ*

Историја друштва нам показује да су најважнија раздобља људске цивилизације и културе као и најзначајнији догађаји или достигнућа у животу појединих народа и држава били по правили сбележени и одговарајућим значајним делима из области права и законодавства. Таква дела су обично позната под именом законика или кодекса који редовно у себи садрже и носе оличење или израз остварених друштвено-економских и политичких тековина и преображаја дате историске епохе. Доношење законика претставља обично окончање једнога и почетак одређенога новог раздобља у општем развиту датог друштва.

*) Реферат на Првом конгресу правника ФНРЈ одржаном у Београду од 3—6 октобра 1954.

Кодификацијом се иначе назива систематско законодавно повезивање правних прописа о разним односима и установама једне исте правне гране у једну логичку и правну целину коју називамо закоником или кодексом. Са чисто формалноправног односно законодавно-правног гледишта, законик је уствари један облик закона или законодавног акта, али такав законодавни акт односно закон који се од других закона обично разликује не само по обиму и имену већ и по разноврсности и систематичности своје стварне садржине. Кодификацијом се такође назива и свако законодавно нормирање друштвених и правних односа (кодификација у ширем смислу речи). — Сваки пак од ових облика кодификације има, поред онога што им је, као законодавним актима заједничко или опште, и своје посебне основе или изворе, питања и проблеме, — своју посебну проблематику.

Посматрана са једнога ширег гледишта, кодификација као појава у законодавној и општедруштвеној изградњи једне земље претставља уствари један виши ступањ законодавне технике и законодавне и правне делатности уопште. То је увек једно рационалније, прегледније и боље излагање система правних норми о одређеној правној материји. Уопште, могућност спровођења кодификације зависи пре свега од степена друштвено-привредног и правног развика и напретка једнога друштва односно државе при чему кодификација по правилу претставља и један највернији и најочигледнији преглед, најверније огледало тога развика у одговарајућој области друштвено-економског и правног живота једне земље у датој историском раздобљу. Због тога и поједини досада познати нам важнији законици претстављају истовремено и велике и значајне датуме у историји односних земаља и народа.

У људској историји као најзначајније правне кодификације помињу се, на пример, Јустинијанов законик у коме је кодификовано класично римско право, Француски грађански законик (Code civil) који је познат и под именом Наполеоновог кодекса (Code Napoléon); а посебно у историји наших народа значајне су кодификације: Душанов законик, затим Богишићев Општи имовински законик за Црну Гору и стари Српски грађански законик. Познато је пак да се, на пример, о Француском грађанском законнику из 1804 године говори као законнику који се узима за основ свим новим кодификацијама у свим деловима света.

Отуда је разумљиво што се и данас у нашој земљи питање кодификације појављује као нарочито актуелно и важно баш после доношења и примене Закона о управљању предузећима из 1950 којим је законом обележен познати нам епохални догађај: предаја државних привредних предузећа радним колективима на управљање као једна од највећих и најзначајнијих достигнућа и тековина нашега доба. И заиста, нови друштвено-привредни и правни систем, — који је установљен истим законом а који се сада даље изграђује и усавршава, — захтева, поред осталог, и доношење таквих закона односно законика којима ће бити сигурно и јасно утврђени досада-

шњи резултати и успеси у примени тога система а истовремено постављен сигуран темељ и путоказ за његов несметан и правилан развој у будућности.

У светлости ових и сличних опажања и чињеница на које смо овде само у најкраћим потезима и цртама указали, појављује се и питање кодификације нашега новог права, са читавим низом или комплексом проблема који чине унутарњу садржину тога питања и његову тежину. Ми ћемо се овде укратко осврнути на некоје од тих проблема, наравно уколико су они више правне природе, и покушати да укажемо на извесне путеве и начине за њихово успешно решење. Истовремено ћемо се укратко осврнути и на питање о могућности и потреби кодификације појединих делова нашега новог права и правног система, нарочито имовинског и привредног.

1. *Критеријуми за изградњу система кодификације.* — С обзиром на то да је свака кодификација уствари систематско повезивање извесних категорија или врста односа и прописа у једну систематску логичну и правну целину, у један законодавни систем, — стварање таквих законодавних система може се вршити по разним мерилима или критеријумима. Ти критеријуми су уствари одређени елементи правних односа по којима се врши одабирање и разликовање тих односа и установа према њиховој унутарњој сродности или другим знацима — као и сврставање правних односа и установа у поједине посебне целине, групе или гране права, подобне да буду обухваћене и складно нормиране једним јединим законом или закоником.

Наш правни систем познаје више таквих критеријума, али се они, с обзиром на основне елементе свакога правног односа, могу углавном поделити на две врсте: на субјективне и објективне. Тако бисмо имали, с једне старне, кодификацију правних односа и прописа по природи и врсти њихових субјеката (систем кодификације по субјекту права), — а с друге пак стране, кодификацију правних односа и прописа по природи њихове садржине, њиховога предмета или објекта, тј. с обзиром на природу или врсту права и обавеза који чине садржину тих односа и прописа (систем кодификације по објекту права). — И тако, држећи се само поменутог субјективног критеријума, све правне односе и прописе разликовали бисмо и кодификовали према томе да ли се као њихов правни субјект појављују извесна физичка или правна лица, тј. одређене друштвене и привредне организације и установе, односно предузећа, радње и задруге, или државни органи или установе.

Уколико се пак посебно тиче изградње законодавног система и његове поделе на поједине групе правних норми или правних односа и прописа односно на поједине законице или кодексе, — као сигуран и ваљан критеријум могу уствари послужити само они елементи по којима се у области правне теорије врши и подела правног система на поједине правне гране или правне дисциплине (на пример: грађанско право, кривично право-итд.). Мада наравно појам законодавног система није истоветан са појмом правног систе-

ма. Тако разликујемо законодавне системе изграђене по субјекту права и правних односа од законодавних система изграђених по објективном критеријуму и сл. Стечено пак искуство нам показује: да једно искључиво и доследно спровођење ових посебних система није увек могуће и изводљиво, те се практично у изградњи законодавних система врше потребна отступања и прибегава одговарајућој делимичној примени или комбинацији једнога и другог критеријума. И тако се добијају њихове више или мање успеле комбинације или варијанте, сличне онима које су приказане у датим нам оријентационим тезама (Др. Леон Гершкович: *Први конгрес правника Југославије*, Београд 1954, стр. 9 и сл.).

Међутим, поред наведених као критеријум за изградњу нашега законодавног као уосталом и правног система, могли би се исто тако узети у обзир и применити и некоји други елементи. Ти би пак други елементи, по нашем мишљењу, могли да буду: прво, изградња законодавног система на бази система својинских односа и друго, изградња законодавног система према основним институцијама и смерницама друштвено-економске и политичке изградње наше земље који су одређени нашим Уставом и Уставним законом. Сматрамо да би ови критеријуми, — који су такође међусобно повезани и сродни, а имају наравно извесних додирних тачака и сличности и са поменутиим субјективним и објективним критеријумима, — могли да послуже као најсигурнија и најцелисходнија основица успешног решења питања наше кодификације. Ово пак све нарочито уколико се тиче проблема кодификације имовинског и привредног права, који проблем треба да чини главни предмет и ових наших разматрања. Због тога ћемо се на томе проблему у даљем излагању и посебно задржати, и покушати да за њега нађемо решење и са гледишта ових других критеријума који проистичу из наших уставних одредаба.

Осим тога, при овим разматрањима треба претходно уочити да је питање система кодификације несумњиво у тесној вези и са питањем система права уопште, јер и законодавни систем, исто као и правни, у основи зависи од природе и врсте оних односа и прописа који треба у њему да буду обухваћени и систематизовани. Према тим истим елементима врши се наиме редовно и његова систематска подела на одређене правне гране. Познато је пак да је задатак кодификације „да на основу анализе правних система и њихових основних института изради систем законика и закона... којим ће учврстити одређено друштвено-економско уређење и његов правни поредак” (в. Др. Гершкович, стр. 8 под II, 1). — Отуда је и по себи разумљиво да су сви они елементи и разлози који су више или мање били од утицаја на израду одређеног правног система — од већег или мањег утицаја и значаја, било непосредно или посредно, и на изградњу система кодификације одговарајућих правних норми.

2. *Кодификација имовинског права.* — У нашем позитивном законодавству већ је и формално предвиђена могућност издваја-

на имовинских односа и прописа у једну посебну грану нашега новог законодавног система. Ова је мисао, као што је познато, изражена у савезном Уставном закону (чл. 15) где је прописано да поред осталог и „имовински законик“ спада у искључиво савезно законодавство.

Међутим, израда једнога таквог законика односно кодекса скопчана је са низом тешкоћа које су пре свега правнотехничке природе и стоје у непосредној вези и са нашим садашњим правним системом. Ове тешкоће потичу наиме отуда што у нашем садашњем правном систему не постоји и једна посебна правна грана која би по своме предмету и својој садржини одговарала усвојеном термину „имовински законик“. Исто тако пак ни на нашим правним факултетима и другим сродним високим школама, уколико нам је познато, нигде се не предаје предмет који би се и службено називао „имовинским правом“. Па и у нашој правној теорији уопште такође нису довољно и јасно пречишћени појмови о тој материји, тј. о предмету и садржини једне такве гране нашега права којој би требало дати такав назив. У нашој правној теорији појам имовинског права често се изједначаује са појмом грађанског права. Притом пак обично долази до изражаја схватање по коме би се имовинско право као евентуална правна грана нашега новог правног система састојало из два дела и то: из грађанског и привредног права. А постоји такође и мишљење да би појмом имовинског права требало и могло да буде обухваћено и радно право (шири појам имовинског права). Тачно је међутим да основне идеје и принципи уколико се тичу права и обавеза имовинског карактера, важе углавном подједнако за све ове сродне правне гране: и за имовинско, односно привредно и грађанско, као и за радно право. Познато је наиме да се имовински спорови из оквира радног права, према прописима нашег позитивног законодавства, расправљају по одговарајућим прописима грађанског права. Знамо пак такође да наш законодавни систем, по општем мишљењу, треба што више саобразити и прилагодити нашем правном систему, — као што, с друге стране, и наш правни систем треба у основи да буде изграђиван према основним установама и смерницама нашега друштвено-економског и политичког развитка израженог у нашем законодавству.

Према томе, сагласно, гледишту о потреби изграђивања законодавног система према правном систему, и наш имовински законик требало би да обухвати све правне односе, установе и прописе из оквира садашњег грађанског и привредног права, тј. стварно, облигационо и наследно право, с једне, и задружно и трговинско право са меничним и чековним правом, с друге стране. Ту би истовремено спадали и прописи о тзв. уговорима у привреди, тј. о уговорима робног промета, пошто су сви ти предмети сада обухваћени грађанским и привредним правом. А такво пак једно решење не би се могло прихватити, нити би било изводљиво, из више разлога, а посебно због недовољне хомогености једнога таквог законодавног система односно законика.

Осим тога, и други критеријуми међу онима које смо горе навели и за које, узевши уопште, сматрамо да би више или мање могли да послуже као сигурно руководство или бар као знак за оријентацију при изради нашега новог законодавног система, — посматрани сваки за себе, не би могли у томе погледу да буду довољно одлучујући. Па и наше досадашње законодавство, уколико је имало за предмет регулисање имовинских односа, не пружа у томе погледу никакв сигуран ослонац. Ако бисмо се пак притом држали реченог субјективног критеријума, онда би имовинским закоником, — који се мора разликовати од привредног законика, — требало да буду обухваћени сви они имовински односи чији су субјекти физичка лица. А такво једно гледиште не би такође могло да пружи правилно решење овога проблема, пошто би у томе случају имовинским закоником били обухваћени и такви имовински односи којима иначе, по општем мишљењу правника, тамо није место (на пример: породични имовински односи и сл.).

Према томе, евентуална израда нашег имовинског законика по систему разликовања имовинскоправних односа према њиховоме субјекту не би могла да буде целисходна, нити прихватљива. Напротив, имовинско право као такво, па отуда и имовински законик као један посебан систем правних норми о имовинским односима, требало би у погледу категорије односних правних субјеката да претставља једну — да тако речемо — неутралну правну област. За примену одредаба имовинског правног карактера, као и за њихово законом предвиђено правно дејство, треба да је, бар начелно или по правилу, сасвим без значаја чињеница да ли се уопште као заинтересована страна јавља једно физичко или пак једно правно лице.

И због тога, по нашем мишљењу, предмет имовинског законика требало би да буду само имовински односи у ужем смислу речи. А то су управо они имовински односи који су у извесном смислу објективисани, тј. који су тако изграђени и схваћени да њихова правна природа и садржина, као и њихово правно дејство по правилу нису условљени никаквим елементима субјективне природе. Такви пак правни односи постоје и у оквиру нашег садашњег грађанског и привредног права. Тако на пример: зајам је по своме правном карактеру увек зајам, хипотека је увек залога, као што је и меница увек меница, без обзира на категорију или врсту правних субјеката који се у датоме случају појављују као носиоци права и обавеза заснованих тим правним актима. А такви су управо, у битности својој, сви односи који настају из промета робом и чија је правна природа одређена независно од ближег правног својства оних лица која учествују у томе промету. Међутим, извесни други имовински односи, — као што су на пример они из области породичног, па унеколико и они из области наследног права, — могу постојати само између лица која иначе стоје у одређеним личним односима (као што су на пример односи између родитеља и деце, између брачних другова и слично).

У погледу питања садржине имовинског законика нарочито је интересантан положај наследног права које је по своме предмету и

својој садржини такође имовинско право. И наследноправни односи су по своме правном карактеру имовинске али истовремено и личне природе (лични имовински односи). Право наслеђа је појамно везано за личност његовог субјекта и као такво је непреносиво, тј. неотуђиво и незастариво. Осим тога, установа права наслеђа је у тесној вези са развитком породице, те отуда потиче и долази до изражаја извешан лични карактер наследноправних односа и прописа. „Основица наследног права, претпостављајући једнак ступањ *развитка породице*, каже Енгелс, економска је“... (в. К. Маркс — Ф. Енгелс: *Изабрана дела*, том II, издање „Културе“ 1950, стр. 482 подвукао А. Ј.) Наследноправни, исто као и породичноправни имовински односи су, дакле, квалификовани извесним елементима личне природе, и зато су то тзв. личноимовински односи, тј. такви имовински односи који по своме правном дејству и својој правној намени и функцији не служе непосредно промету добара односно промету робе на тржишту, већ служе у првом реду остваривању извесних других друштвених циљева и задатака (јачању породичних односа или односа сродства, другарства, пријатељства и сл.). Осим тога, ближе правно регулисање тих односа; не само породичних већ и наследних. унеколико је под утицајем и извесних локалних (покрајинских или месних) обичаја и схватања, због чега је код нас, и уколико се тиче породице, брака и старатељства, у искључиву надлежност Савезне народне скупштине задржано само основно законодавство (в. чл. 15 Устава), што је несумњиво од значаја и на решавање питања кодификације. А то исто, иако није изрично поменуто, важи несумњиво, више или мање, и за наше наследно право — које ни појамно ни функционално не спада у строго имовинско право. Због тога сматрамо да ни наследном праву не би било право место у имовинском законику.

Разумљиво је да се овде не можемо упуштати у извесна опсежнија и ближа разматрања, која би нужно изискивала и једну опсежнију документацију, научну и стручну. Међутим, наведеним и сличним разлозима свакако се је, на пример, руководио и законодавац у Швајцарској када је својим познатим Законом о облигацијама из 1911 обухватио само облигационо право, као и наш В. Боггишић при изради поменутог Општег имовинског законика за Црну Гору, у коме је законику обухваћено само стварно и облигационо право. Познато је пак да је код Боггишића израз „имовински законик“ употребљаван у смислу „грађански законик“ при чему је главна пажња посвећена на све оно што се у датој области друштвеног живота односи „на живе потребе црногорског народа“... , његове појмове о правди и правичи, на обичаје, предања и др. — Што би све, нема сумње, могло да послужи и нашем југословенском законодавству као извешан путоказ, нарочито уколико се тиче решавања проблема кодификације имовинског односно грађанског и привредног права. Мислимо пак да би имовинским законом требало у сваком случају да буде обухваћена и материја о накнади штете (основни и општи појмови и установе). У томе случају не би имало

потребе за доношењем једнога посебног закона о овој материји, о којој — као што знамо — већ постоји један посебан законски нацрт. Регулисање ове материје иначе несумњиво претставља један од најважнијих разлога за што скорије доношење нашега општег имовинског законика (општег у смислу његове релативне свеобухватности).

3. *Кодификација грађанског права.* — Проблем кодификације грађанског права поставља се нарочито у вези са општим питањем кодификације нашег имовинског права.

И грађанско право је — као што је познато — по своме предмету и својој садржини углавном имовинско право, јер његов предмет чине углавном имовински и привредни или тзв. робно-новчани односи. Али грађанско право, ма колико да је имовинског карактера, никако се не може потпуно изједначити са имовинским или привредним правом, као што се никада није могло изједначити ни са тзв. приватним правом. Што је имовинскоправно није ни у систему тзв. приватног права било увек и грађанскоправно. И зато се може са основом говорити само о њиховој већој или мањој сличности, али не и о њиховој апсолутној истоветности, пошто је код тзв. имовинског права као и код привредног реч „о основним односима управљања имовином, правима на имовини и правном промету који се односи на имовине“... Међутим, код грађанског права се, напротив, у великом броју случајева, ако не баш и увек или по правилу, практично регулисање имовинских односа врши с обзиром и на одређена лица као субјекте права и обавеза. И због тога, појам и термин *имовинско право* односно *имовински законик* није нити може бити у свему истоветан са појмом и термином *грађанско право* односно *грађански законик*.

Уосталом, и мишљења наших правника односно правних писаца по питању евентуалног одбацивања термина „грађанско право“ и његовој потпуној или делимичној замени термином „имовинско право“ — подељена су. Ту наравно није реч само о терминима већ о ономе што ти термини стварно претстављају и значе. — Ми пак сматрамо да је термин „грађанско право“ као назив једне посебне гране нашега права, па отуда и једне посебне гране у систему нашега законодавства, у основи својој потребан и прихватљив, — али наравно не са његовом досадашњом правном садржином. Грађанско право треба, дакле, и даље да остане као једна посебна грана нашега правног и законодавног система, с тим да се унеколико друкчије постави и систематизира, јер оно као такво и данас, у нашој новој стварности, друштвеној и привредној, има своју посебну улогу и функцију, па отуда и своје стварно оправдање. Уосталом, извесне коренитије измене у нашем досадашњем правном систему су и иначе неопходне, нарочито уколико се тиче питања имовинских или привредних организација и њима одговарајућих правних норми.

Самим пак системом грађанског права, па отуда и системом евентуалног грађанског законика, требало би првенствено да буду обухваћени: прво, сви односи и прописи који се тичу личне слободе

и других основних права човека и грађанина, имовинских и личних; и друго, сви они правни односи и прописи који се уопште тичу човека појединца и његових личних животних односа у друштву (ту би, например, спадале посебно све норме које се тичу правне и пословне способности физичких лица, затим питања држављанства, домицила и стана и сл.). Осим тога, од досадашњих делова грађанског права — грађанским законом могле би да буду обухваћене још и извесне установе из области стварног права, као што су например личне службености, затим ауторско и проналазачко право и сл. У грађанском закону могло би такође да буде садржано и наследно право. Међутим, облигационо право и остали делови стварног права, а посебно право залогa које је и функционално у највећој мери везано са облигационим правом, могли би да буду обухваћени имовинским законом, — пошто су ти делови грађанског права изразито имовинског карактера.

Напослетку, грађански законик требало би, да садржи и све друге правне нормe које се тичу физичких лица а по својој природи и функцији не припадају некој другој правној грани. Тако би наше грађанско право и даље остало у извесном смислу *опште право*.

4. *Кодификација привредног права.* — Посебан проблем претставља кодификација нашег привредног права. Реч је управо о прописима који су, сагласно основним идејама и начелима Закона о управљању предузећима, донети крајем 1953 и у току 1954.

Привредно право је — као што је познато — по своме предмету и својој садржини несумњиво имовинско право. И привредно-правни односи и прописи су, дакле, по суштини и функцији својој имовинског карактера, али се од других имовинских односа и прописа разликују и одликују извесним посебним елементима — како субјективне, тако и објективне природе. Познато је пак такође да је и само питање о појму и садржини привредног права, његовом месту у нашем новом правном систему, па и саме његовом постојању уопште и као једне посебне гране нашега права и правног система — једно од најспорнијих (в. о томе: др. Јован Ђорђевић: Прилог питању система социјалистичког права ФНРЈ, *Архив за правне и друштвене науке*, бр. 1/1950, и посебан отисак, стр. 23). А то све — више или мање — може бити од значаја и утицаја и на само решење проблема кодификације нашег привредног права. Међутим, наша досадашња законодавна и животна пракса у овој области отишла је далеко испред наше правне теорије, те су тако и многа питања, која се у теорији иначе сматрају још спорним, у законодавству и пракси већ добила своја углавном задовољавајућа решења (таква су, например, питања о правном положају наших радних колектива односно привредних организација; о правној природи права управљања и сл.).

Овде се управо поставља питање да ли је наше ново привредно право, онакво какво је стварно изражено у новим привредним прописима, већ подобно или „зрело“ за кодификацију, тј. да ли су код нас нови друштвено-економски односи у толикој мери пречишћени и

јасни да је могуће наћи њихов стабилан привни израз у облику једне систематске и трајне кодификације

Мислимо да се на овакво постављено питање, уколико се тиче кодификовања наших нових привредних прописа, може несумњиво дати потврдан одговор. Ово нарочито важи за оне друштвено-економске и правне односе чији је стожерни субјект наше привредно предузеће односно наш радни колектив. Ти прописи наине чине уистини један „заокружен систем“, тј. једну довољно једнородну и хомогену идејну и правну целину, — што је иначе потребно за сваку кодификацију. До оваквог закључка можемо доста лако доћи баш на основу једне брижљиве анализе тих односа и прописа, у вези и са другим основним установама нашега новог привредног и правног система. Тај систем је већ досада, тј. у међувремену од доношења Закона о управљању предузећима из 1950 до данас, и са чисто правног гледишта довољно обрађен и проучен како у теориском, тако и у практичном погледу. Искуства стечена у току примене тога система пружају нам довољно сигурности за једно свеобухватније и трајније законодавно дело и у овој области друштвеног и привредног живота наше земље. Познато је пак да је за могућност и успех једне кодификације потребно да, поред осталог, буду испуњене углавном две групе претпоставки и услова, од којих су једни више друштвено-политичког а други пак правног карактера. Једну групу од тих услова чини управо развијеност друштвено-политичких односа уопште у једној земљи, а посебно економских; другу пак групу чини једна одређена, макар и минимална, развијеност права и правних норми, тј. развијеност правног живота у дотичној земљи. (Ови и други слични услови и претпоставке за кодификацију су врло прегледно и зналачки приказани и проучени, са одговарајућом документацијом односно правном литературом, у чланку др Радомира Лукића: О неким проблемима кодификације, *Архив*, бр. 2/1954, стр. 121—143).

Према томе, када говоримо о могућности и потреби кодификације нашега привредног права, и када кажемо да за то постоје и сви нужни услови и претпоставке, — то значи да наше привредно право у сваком погледу претставља једну систематску и у себи довољно усклађену целину, и да је већ толико обрађено и развијено да се може са успехом приступити изради једнога привредног кодекса. Томе пак и таквом развоју нашега привредног права, као и нашег имовинског права уопште, допринела је умногоме и наша правна теорија и пракса, нарочито пракса наше државне арбитраже. Затим је томе допринело и познато нам претходно доношење потребних појединачних закона, односно уредаба са законском снагом и других правних прописа, чија је примена већ досад омогућила да се благовремено уоче и отклоне извесни пролазни недостаци нашега новог привредног и правног система, што ће нарочито у многоме олакшати даљи рад на изради једнога привредног кодекса за ову правну грану као целину.

Истина је да би се из досадашњих доста обимних и честих измена или укидања наших правних прописа, нарочито оних из

области привреде, могао извести и закључак о великој нестабилности тих норми, — на коју чињеницу, као што је познато, указују они наши правници који сматрају да за спровођење успешне кодификације тих односа и прописа још не постоје потребни основи и стварни услови, с обзиром и на познате аргументе и поставке о нашим друштвено-економским односима као односима једнога прелазног периода (в. цитиране тезе др. Гершковића, стр. 8 под II, 2). Али треба имати у виду и то да један од узрока и разлога тих досада стварно честих и на изглед готово и непотребних измена у области нашега привредног законодавства несумњиво лежи и у чињеници што ти прописи свакако нису увек у довољној мери одговарали стварноме развиту производних снага и производних односа чијем су нормирању били намењени; другим речима, што нису увек били довољно веран и тачан и „у себи усклађен“ израз тих односа, нити су их увек довољно и верно преводили на језик права и правних норми. Међутим, лепо је речено да се друштвени живот не може повијати („se plier“) према праву и правној теорији већ да се, напротив, право и правна теорија морају прилагођавати („акомодирати“) животним захтевима и потребама. Да би закон могао да буде трајан, он увек „треба да произлази из реалних економских односа, који се у њему очвршћавају у прецизне правне форме“... и да „у једној модерној држави право (а то значи и законодавство — А. Л.) не само што мора одговарати општем економском стању, не само што мора бити његов израз, него оно мора бити и у себи усклађен израз (подвучено у тексту) који својим унутрашњим противречностима није противан сам себи“... (в. К. Маркс — Ф. Енгелс, *Изабрана дела*, том II, стр. 481, издање „Културе“, Београд 1950).

Што се пак тиче садржине нашега будућег привредног кодекса, сматрамо да би тај кодекс требало да обухвати и нормира све оне друштвено-привредне и правне односе у којима је изражено наше ново привредно право, односно право самоуправљања произвођача у привреди као једна од основних и битних установа друштвеног и привредног поретка наше земље (чл. 4 Уставног закона). Тако да би то стварно био „један зборник прописа о удружењима произвођача“, прописа израђених и донетих на бази основних идеја и начела Закона о управљању предузећима, који закон треба да буде замењен новим привредним кодексом (у томе смислу дотиче се унеколико овога питања и др. Драго Љубибратић: О питању права управљања, *Архив*, бр. 1-2/53, стр. 155 и след.). У томе кодексу треба конкретно да буду обухваћене и правно систематизоване нове уредбе о предузећима и радњама, са Уредбом о управљању основним средствима привредних организација као основицом; затим Уредба о земљорадничким задругама, као и прописи о другим сличним задружним организацијама уколико и оне управљају општеном имовином, — мада би се иначе могло препоручити и доношење једнога посебног закона о задругарству. Осим тога, у привредном кодексу треба да буде обухваћена и поближе нормирана и материја о

грађанскоправној одговорности привредних организација и установа и заштити општенородне имовине. Једна од општих примедба која би се могла учинити нашим новим привредним прописима могла би се несумњиво састојати у томе што у њима није систематски обухваћено и решено питање грађанскоправне одговорности радних колектива односно привредних организација према друштвеној заједници, уколико се тиче оштећења општенородне имовине којом управљају. Одредбе и прописи које се тичу ове одговорности требало је систематски обухватити једном посебном уредбом, чиме би се, поред осталог, унеколико боље припремио и олакшао и рад нашега законодавца на будућој кодификацији нових привредних прописа о којима је овде реч.

Једна пак од најважнијих функција новог привредног закона, као и нашег имовинског законодавства и права уопште, треба несумњиво да буде заштита друштвене својине односно општенородне имовине.

5. *Кодификација по основним установама и правцима друштвено-економске изградње наше земље.* — Проблеми кодификације су уствари проблеми друштвено-економске и политичке изградње наше земље. Ови пак проблеми као и методи и правци њиховог решавања обележени су основним одредбама нашега позитивног права, а посебно нашега Устава и Уставног закона.

Познато је пак да наш Уставни закон (чл. 4) у ред таквих основних установа убраја на првом месту: 1) друштвену својину на средствима за производњу; 2) самоуправљање произвођача у привреди; и 3) самоуправљање радног народа у општини, граду и срезу. Наш Уставни закон за ове три правне установе каже управо да су оне „основа друштвеног и политичког уређења земље“ (чл. 4, ст. 1), па затим у својим даљим одредбама (чл. 6 и 7) даје ближу дефиницију појма права самоуправљања произвођача у привреди и самоуправљања радног народа у општини, граду и срезу, — наводећи и поближе, мада — разумљиво је — не и исцрпно, у чему се једно и друго самоуправљање састоји. Овим и сличним законским односно уставним одредбама обележене су, дакле, и јасно одређене основне смернице даље друштвено-економске и политичке изградње наше земље. Уставни закон затим у својим основним и првим одредбама (чл. 5) које се тичу друштвено-економског и политичког уређења земље, истиче и три посебне категорије основних права радних људи („радног народа“), као и права човека и грађанина која су нарочито зајемчена, а то су, као што је познато: 1) слободно удруживање радног народа ради остваривања демократских, политичких, економских, социјалних, научних и других заједничких интереса; 2) личне слободе и друга основна права човека и грађанина; и 3) право на рад. Овде треба истаћи и оне основне установе из оквира друштвено-економског уређења наше земље које су предвиђене Уставом од 1946 (чл. 18 и 19), а које и Уставним законом нису у основи измењене. Од тих пак установа, са гледишта питања и проблема кодификације нашега права о којој је овде реч нарочито су интересантне:

прво, установа приватне својине и приватне предузимљивости у привреди, нарочито уколико се тиче приватне својине на земљи; друго, установа права наслеђа, а посебно наслеђивање приватне својине. Ове су установе Уставом такође изрично зајемчене (в. чл. 18 и 19).

Несумњиво да су тим прописима истовремено обележени и дати правци изградње нашега законодавног и правног система уопште. С обзиром пак на поменуте основне и најважније установе и правце друштвено-економске као и политичке изградње наше земље, сматрамо да би било најправилније и најцелиходније ако би наш законодавни систем садржао и следеће законе:

(1) *Општи имовински законик* који би обухватио целокупно облигационо право, укључујући ту и све важније облике уговора — грађанскоправних и привредноправних. — Уопште, у раду на кодификацији имовинског права требало би, мислимо, поћи од идеје јединства нашега целокупног облигационог права. — Изузетно, о меници и чеку и другим хартијама од вредности могао би се донети и посебан јединствен закон. Овај законик садржао би, затим, основне и опште одредбе и установе из области стварног права, наиме одредбе о својини и облицима својине, о праву државине, службености и залог, као и основне одредбе о праву управљања и праву коришћења као имовинским правима, и сл.

(2) *Законик о друштвеној својини* који би обухватио опште норме о друштвеној својини, њеноме коришћењу и њеној заштити; о правима на општенародној имовини, уз потребну категоризацију ствари из те имовине; о извршењу на општенародној имовини, о основу и начину њенога стицања и отуђења итд.

(3) *Законик о радничком самоуправљању* односно самоуправљању произвођача у привреди. Овај законик садржао би све основне и начелне одредбе из чл. 6 Уставног закона, са њиховом детаљнијом разрадом. Ту би наиме било поближе нормирано право радних колектива да управљају привредом, са одредбама о начину вршења и стицања тога права; затим, право привредних организација да самостално утврђују своје привредне планове и располажу својим дохотком итд. — Овај законик би уствари садржао све основне и опште одредбе о управљању привредним организацијама и привредом. Овде пак, мислимо, треба приметити и следеће: упоређујући текстове чл. 4, ст. 1, и чл. 6 Уставног закона, можемо доћи до несумњивог закључка да право управљања не произилази из друштвене својине већ да оно, напротив, произилази из права самоуправљања произвођача у привреди — као један од првих саставних елемената тога права. Уколико се пак тиче кодификације прописа о привредним организацијама уопште, треба имати у виду да према Уставном закону (чл. 15, ст. 1, под 5, б) у искључиву надлежност Савезне народне скупштине спада само основно законодавство о привредним организацијама. А то значи да би једним савезним закоником могле уствари да буду обухваћене само основне одредбе о тим организацијама, — мада се и само право самоуправљања произвођача у при-

вреди у првом реду тиче привредних организација. То нам пак показује да се и питање кодификације друкчије поставља у једној социјалистичкој и федеративно уређеној земљи као што је наша, него у једној земљи са централистичким друштвено-економским и политичким уређењем.

(4) *Законик о раду*. У овоме законик у требало би у првом реду да буду обухваћене одредбе о праву на рад, затим ближе одредбе о радним односима у привреди. Поред тога, овај закон би требало да садржи и основне одредбе и установе из области социјалног осигурања, с обзиром и на то да су рад и социјално осигурање међусобно тако тесно повезани и условљени да је рад уствари битна претпоставка за социјално осигурање. — Иначе, извесне основне и опште одредбе о раду и социјалном осигурању могле би да буду обухваћене и поменутиим закоником о радничком самоуправљању.

(5) *Законик о самоуправљању радног народа у општини срезу и граду (Законик о комунама)*. Овај законик би садржао правне норме у смислу основних одредаба чл. 7, у вези чл. 4, ст. 1, Уставног закона.

(6) *Законик о породици* који би обухватио прописе основног законодавства о регулисању односа из оквира породичног и брачног права, као и односа између родитеља и деце. — Овде пак такође треба напоменути да у искључиву надлежност Савезне народне скупштине спада само основно законодавство о породици, браку и старатељству, — што је такође од значаја за питање о евентуалној кодификацији ове правне материје.

(7) *Кодификација по облицима својине*. — Кодификација правних прописа по основним установама и правцима друштвено-економске изградње наше земље одговарала би углавном и кодификацији по облицима својине и својинских односа. Ако се пак пође од тога да је основни проблем код сваке имовинске кодификације питање својине и њених облика — што оно у основи својој стварно и јесте, онда би и приликом решавања питање кодификације требало поћи од својине и њених облика. С обзиром пак на то да код нас поред друштвене својине, као и задружне својине и својине друштвених организација, постоји и приватна својина, а затим и лична својина, — поставља се и питање кодификације прописа о приватној и личној својини, нарочито с обзиром на наше новије законе и друге прописе који се тичу баш ових облика својине. Реч је посебно о Закону о пољопривредном земљишном фонду опште-народне имовине и додељивању земље пољопривредним организацијама, којим је законом утврђен максимум пољопривредног земљишта; затим о Закону о промету земљишта и зграда, у вези и са Уредбом о управљању станбеним зградама.

Садржина и функција ових правних прописа, као и разлог и циљ њиховога доношења упућују на закључак о трајности установа и односа који су њима нормирани. И због тога би, мислимо, било потребно и умесно да се и ти прописи обухвате једним закоником

којим би истовремено могло да буде нормирано и питање наслеђивања приватне и личне својине.

Мислимо да би решење питања кодификације нашега права, — а посебно нашега имовинског и привредног права, узимајући у обзир и наше нове привредне прописе, — по наведеним основним установама и правцима друштвено-економске изградње наше земље највише одговарало и даљем развиту и изградњи нашега права и правног система. Овај систем кодификације несумњиво би највише био у складу и са принципом рационализације да се са што је могуће мање правних норми потпуно и верно обухвате и изразе све оне основне одредбе и установе које треба да чине садржину једнога законика.

На овај принцип као на једну од најзначајнијих одлика сваке кодификације нарочито се указује и у модерној правној науци. Треба што више ограничити „плиму закона“ (*die Gesetzflut*), а између науке и праксе поставити што више мостова; треба бити што више прецизан и јасан у писању закона, при чему је од нарочитог значаја и посебан законски стил, тј. начин писања закона, — то су најчешће сугестије које се по овоме питању сусрећу у модерној правној науци. (В. о томе Dr. Franz Schlegelberger: *Zur Rationalisierung der Gesetzgebung*, Berlin, 1928; Jean Ray: *Essai sur la structure logique du Code civil français*, Paris, 1926, str. 24 i sl.).

Приступајући кодификацији нашега новог имовинског односно привредног права, ми заиста нисмо у таквом положају да бисмо се могли озбиљније користити било каквом рецепцијом, тј. било каквим обимнијим пријемом правних установа и појмова из права и законодавства других народа и држава. Могли бисмо се унеколико утледати само на Швајцарску, која је — иако капиталистичка — такође једна федеративно уређена и несумњиво напредна земља, земља са најбоље изграђеним грађанским односно имовинским и привредним законодавством.

Зато ће и наш нови привредни кодекс уистини бити једна оригинална творевина нашега законодавца и наших правника, један несумњиви почит у историји права и законодавства.

Др. Адам П. Лазаревић

ПРАВНА ПРИРОДА АКТА ПОСТАВЉЕЊА

I. — На основу акта о постављењу заснива се радни (тзв. службенички) однос државних службеника са државом, тј. једно лице добија својство државног службеника и улази у једну већ постојећу општу правну ситуацију. Али, ступање у овај однос је добровољно како за државу тако и за појединца, тако да се код постављења државних службеника манифестује, с једне стране, воља државе (односно њених органа), а с друге стране, воља кандидата за државну службу. Међутим, баш ова чињеница намеће питање: у којој форми, на који начин и са каквим значајем учествују ове воље при постав-